

Hejzlar, Gabriel

Značkováná ucha řeckých amfor

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1958, vol. 7, iss. E3, pp. [120]-134

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109344>

Access Date: 20. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

GABRIEL HEJZLAR

ZNAČKOVANÁ UCHA ŘECKÝCH AMFOR

Na místech mnohých antických měst v Středomoří a v oblasti Černého moře se našla a dosud nacházejí ve značném množství ucha velkých hliněných řeckých amfor, dochovaných zpravidla fragmentárně, zcela zřídka v celosti, v nichž se uchovávalo a transportovalo víno, olej a jiné tekuté zboží, podobně jako v nové době v sudech. Většina těchto uch má nápisné výrobní značky, uvádějící jméno výrobního místa a jména úředních osobností v své době význačných, po případech i jméno výrobce a nějaký symbolický emblem. Měly pravděpodobně pro kupujícího ověřovati původ, obsah, po případech býti i zárukou míry, zvláště šlo-li o zahraniční export.

Tyto hmotné doklady s nápisným označením mají nejen cenu archeologickou, ale i historickou. Jsou to hodnověrní svědkové obchodních vztahů, díky svému nezníčitelnému materiálu, pálené hlině, a při naprostém nedostatku jiných pramenů představují i jedinečný zdroj zvláště pro dějiny hospodářského života i pro společenskou a politickou historii výrobních středisk. Ukazují druh užitkové keramiky, jinak celkem v souborných publikacích opomíjené. Poněvadž jsou opatřeny nápisy, jsou i datovací pomůckou pro archeologa a některé z nich dokonce přesnější než na příklad mince. Mnohá osobní jména pak nám dochovala představitele oficiálních osobností v své době ve výrobních městech význačných. Problémem je určení funkce těchto značek a jejich chronologie. Účel značkování těchto nádob byl vykládán různě. Chronologie těchto razítek je důležitá zvláště pro dějiny života hospodářského i politického.

Vědecký zájem o tato značkováná ucha se projevuje již v první polovině 19. století. Všiml si jich na příklad Th. Mommsen¹ na Sicílii, neboť poznal, že přinášejí mnoho cenného k osvětlení antiky. Prvním vydavatelem těchto památek byl L. Stephani.² V druhé polovině 19. století a v našem století při množícím se počtu dokladů vzrostl zájem o ně značnou měrou. Svědčí o tom jména těchto badatelů, kteří se jimi zabývali: A. Boeckh, J. J. Machov, V. V. Latyšev, J. Becker, V. N. Jurgevič, E. Stern, náš V. V. Škorpil, E. Pridik a j. Zvláště významné je dílo M. Dumonta, *Inscriptions céramiques de Grèce, 1871*,³ jenž řešil rozmanité problémy souvisící s tímto druhem památek. Byl to zájem o ně jako o doklady epigrafické pro poznání vývoje řeckého písma, jazyka a jeho dialektů. Shledáván byl v nich též významný pramen pro poznání obchodních vztahů a hospodářských zájmů mezi místy výrobními a nalezišti. Ekonomické zřetele při zkoumání a interpretaci těchto artefaktů se projevíly zvláště v studiích B. N. Ğrakova⁴ a V. F. Gajdukeviče⁵. V běžných příručích není zmínky o těchto památkách.⁶

Ucha amfor zde publikovaných jsou ve sbírce antických památek v Krajském muzeu v Plzni, které je získalo koupí v r. 1931. Jako jejich naleziště se uvádějí vykopávky v jižním Rusku. V musejním seznamu jsou zařazena pod inventárními

číslly 11 495, 11 496, 11 497, 11 498, 11 499. Za možnost publikace děkuji ředitelství Krajského musea v Plzni, soudruhům Dr. A. Pilzovi a B. Štíessovi.

1. Ucho rhodské amfory (inv. č. 11 497). Tab. XIII, 1.

Ucho řecké amfory z pálené jemné hlíny, barvy cihlové červené, čistě plavené a dobře propracované, s povrchem částečně a mírně otřelým. Uložením v zemi je celý povrch s výjimkou lonné plochy od těla nádoby pokryt šedou vrstvou, jež činí dojem polevy.⁷ Povrchová délka je 8,4 cm, spodní strana s nasazením a lomem po délce 8 cm; u kořene je největší šířka 5,3 cm a tloušťka 4,8 cm. Podle dochovalejších exemplářů je patrné, že ucho přisedá k hrdlu nádoby celkem vodorovně v linii směrem od hrdla nepatrně stoupající, jež vytváří pravouhlý ohyb směrem dolů, takže jeho dolní část je vertikální. Je proto celková délka ucha rhodské amfory větší než u jiných druhů této keramiky.⁸ Zalomení ucha je charakteristické pro značkové rhodské amfory. Jsou proto snadno rozeznatelné od ostatních uch, jsou-li úplně dochována (tab. XIII, 2). Je však i typ ucha s ohybem jiného profilu, se zaoblením.⁹ V. Graceová připouští tu vliv keramické formy ostrova Thasu.¹⁰ Ale hlavním ukazatelem pro rhodský původ uch při horším dochování je keramický materiál, jeho jemně hladký povrch a světlejší jádro cihlové červeného střeptu. Není možno zaměnit rhodské amfory na příklad s keramikou thaskou. Ale nepravidelná červená skvrna se vyskytá stejně na rhodských jako na thaských amforách.¹¹

Podle nasazení ucha je patrné, že se hrdlo poněkud rozšiřovalo směrem nahoru, jak je možno souditi podle úplně dochovaných exemplářů.¹² Tvarové typy rhodských amfor se dnem značně zúženým až zašpicatělým se lišily větší nebo menší vejčitou nebo válcovitou baňatostí.¹³ Průměrná jejich výška i ostatních druhů byla asi 65 cm (60—70 cm); výška hrdla asi 21 cm, báně 44 cm při průměru 22 až 23 cm, výška uch asi 18 cm. Mají však i výšku větší (78—95 cm).¹⁴

Na hřbetní straně ucha, jehož průřez je nepravidelně oválný (střední řez 2,7 cm × 4 cm), je v okrouhlé kartuši (2,7 × 2,9 cm) na podélné ose a přibližně ve středu v nevysokém reliéfu vtlačený emblem v podobě růže v profilovém podání. Tvoří ji pět až šest lístků plasticky rozlišených. Nad růží v horní části obíhá okolo nápis ΔΑΜΟΚΡΑΤΕΥΣ, zabírající skoro dvě třetiny přibližně kruhového obvodu, který s vnitřním orámováním emblemu tvoří plochu mezikruží širokého 5½ mm s nápisem. Z písmen jsou méně zřetelná ΔΑ. Okrouhlé orámování znaku isoluje jej od nápisu. Nad horní jeho polovinou je dvojitá linie, spodní polovici tvoří okrouhlý rámeček z rostlinných prvků; jsou to větvičky zakončené třemi kvítky či lístky.¹⁵ Kruhové značky mají na příklad i amfory z Knidu, ale bez orámování kruhovou linií. Vedle nich jsou na obou místech i značky v obdélném poličku.¹⁶

Motiv růže, jež je nejrozšířenějším emblemem okrouhlých razítek na Rhodu,¹⁷ je ve středu kruhového razítka, s mírně rozvitymi okvětními lístky a obrácenými nahoru, v částečném natočení na pravou stranu. Je to motiv velmi vhodný pro okrouhlé poličko, jak to ostatně ukazují i rhodské mince na svém rubu, ale s větším počtem lístků a s poupětem, kde je tento emblem běžný od 4. stol. do 1. stol. př. n. l.¹⁸ Je to doba hospodářského rozkvětu této obchodnické republiky, zvláště v letech 304—167 př. n. l., jež vedla neutrální politiku, kdy její lodí zajížděly také až do vzdáleného Černomoří. Růže se stala rhodským znakem po provedeném synoikismu.¹⁹ Jeho umístění není všude stejné vzhledem k nápisu, jak ukazuje na př. srovnání s exempláři z athénské agory.²⁰

Příznačné je pro označování rhodských amfor, že se spokojili na Rhodu se symbolem, který sám stačil jako označení výrobního místa; jinak není uvedeno nápisné jméno ostrova. Mince však mají v legendě nápisné *Podiavv*. Dochoval se

o jediné nápisný doklad na amfoře z doby kolem r. 300 př. n. l.²¹ Poněvadž se všude jinde zpravidla přidává nápisné označení státu (na př. *Κυθίων, Θασίων, Παχίων* a j.), usoudil Nilsson,²² že zvyk kolkovati amfory vznikl nejdříve na Rhodu, který proto nemusil jako první a z počátku jediný jméno uvádět. Jak upozornila Graceová, našly se však amfory se jménem Thasu v Athénách již z doby od 5. stol. př. n. l.,²³ kdežto z Rhodu jsou doloženy až z konce 4. stol. př. n. l. Mimo to není ethnikon na značkovaných nádobách ani z jiných míst, na př. ze Sinopy. Jinak však jsou podobnosti mezi mincemi a uchy amfor v ostatním nápisném označení.²⁴

Místo růže, avšak mnohem řídkěji, jsou na uchu rhodských amfor i jiné emblemy; z nich nejčastěji hlava Helia s paprskovitou korunou, ostatní jsou méně časté.²⁵ Vedle značky okrouhlé jsou razítka obdélná, na nichž je zpravidla hlava Heliova nebo růže. Jiné symboly jsou dosti rozmanité. Jsou umístěny napravo nebo nalevo od nápisu, někdy pod ním nebo nad ním neb mezi řádky.²⁶

Razítka na vtiskování značek na hotové nádoby ještě vlhké byly asi ze dřeva, neboť na vtisku některých jsou patrné žilky struktury dřeva. Mimo to je na jednom nápisném inventáři z Delu zmínka o *τύπος ξύλινος κεραμίδων*. Kdyby bylo razítko z jiného materiálu (z kovu nebo z kamene), jak mínil Grakov,²⁷ snad by se aspoň některé dochovalo a našlo.²⁸ Cejchování nádob na víno měli podle K. Schumachera²⁹ na Rhodu agoranomové, jejichž existenci možno uznávat podle nápisně dosvědčené úřadovny agoranomion. C. Schuchhardt³⁰ dokazoval, že nápis vtiskovali sami hrnčíři, nikoliv nějaká úřední osoba.

Damokrates je doložen na exemplářích amforových uch v různých variacích formy a úpravy kolků, který je obdélný i okrouhlý, s jménem vtištěným levo-běžně nebo rozděleným do dvou i do tří řádků, s emblemem i bez něho. Jeho jméno je na uchu vždy samo bez jiného bližšího určení.³¹ Jméno Damokrates se objevuje často na Rhodu a na různých místech antického světa. Nilsson zjistil v nálezích v Lindu na Rhodu 61 dokladů,³² na Delu se našlo 23 uch s jeho jménem,³³ jsou exempláře z Athén.³⁴ Z Pergama je známo 55 exemplářů, z Karthaga 9, z Villanova na Rhodu také početná řada.³⁵ Damokratovy značky jsou v Alexandrii, na Kypru,³⁷ na Sicilii,³³ v Olbii,³⁹ v Palestině.⁴⁰

Koho přestavuje jméno Damokrates? *Δαμοκρατης* je dorská genitivní forma, jež je běžná na těchto značkách, řídkěji se vyskytá i v nominativu.⁴¹ Otázku, zda značka uvádí jméno hrnčíře či nějakého rhodského úředníka, si položil již Bleckmann.⁴² J. Franz⁴³ se nesprávně domníval, že to byl měsíční úředník, poněvadž na velké řadě uch je uvedeno také jméno měsíce (srov. níže), a srovnával jej s mincmistry. Bleckmann soudil a většinou se s ním souhlasí, že je to jméno výrobce, hrnčíře,⁴⁴ po případě vedoucího hrnčířské dílny (*ἐργαστη ἀρχα*).⁴⁵ Škorpil považoval ergasteriarcha za správce několika dílen kerameutů.⁴⁶ Tomu je nasvědčovalo, že jsou na některých uchách pod jeho jménem písmena *B, Δ, E, H, K*, jež Škorpil vykládal jako číselné označení měsíců rhodského kalendáře. V nich je však třeba s Nilssonem⁴⁷ a s Pridikem⁴⁸ pravděpodobněji shledávat označení různých dílen, podobně jako je tomu na uchách amfor z Thasu s jménem Kleitos (srov. níže). Hiller v. Gaertringen pokládal Damokrata za kupce se zbožím v amforách.⁴⁹

Z jiných a úplnějších dokladů víme, že druhé ucho neslo jméno eponymního kněze Heliova, jehož úřední funkce získávaná volbou losem byla roční, a jméno měsíce.⁵⁰ Jména eponymního kněze, měsíce a hrnčíře byla rozdělena zcela libovolně na obě ucha tak, že na jednom uchu je jméno kněze a měsíce, na druhém pak jen jméno hrnčíře — jako na našem exempláři —, po případě řídkěji jméno

hrnčíře a měsíce, je-li jméno eponymního kněze na uchu samo. Méně často se spojuje na jednom uchu jméno hrnčíře a eponyma, při čemž je na druhém jméno měsíce. Řídké je spojení všech tří jmen na jednom uchu; neprávem se o tom pochybovalo.^{50a} Patronymikon se u eponymů až na výjimky neuvádí.⁵¹ Helios byl hlavním a ochranným božstvem ostrova; jeho kult se stal oficiálním pro celý Rhodos při synoikismu r. 408/407. Jeho slavný chrám byl národní svatyní a jeho svátky byly státní, kněz Heliův byl státním eponymem. Jména eponymů jsou doložena částečně z oficiálních nápisů jiných, ale nejvíce z těchto značek, jimiž lze druhy opravit nebo doplnit neúplné dochování epigrafické.⁵²

Pro časové zařazení hrnčíře Damokrata, jehož uváděl ještě R. Stephani⁵³ mezi jmény nejistého místního určení, je nutno přihlédnouti jednak k ostatním nálezům uch s jeho značkou v místech, kde se naskýtá nějaká datovací opora, jednak k spojení jeho jména s jménem eponymů, které lze aspoň přibližně chronologicky určit. I tvar nádoby a forma ucha poskytuje od jisté míry chronologickou pomůcku, protože se časem měnily. Zalomený typ ucha se na příklad počíná objevovati ve 3. čtvrtině 3. stol. př. n. l. a počátkem 2. stol. proniká tvar s ostrými rohy.⁵⁴ Chronologie rhodských signovaných amfor, jejichž vývoj lze sledovati od poslední čtvrtiny 4. stol. do 1. stol. př. n. l.,⁵⁵ není dosud spolehlivě zpracována. Byly zjištěny a částečně určeny jen skupiny jmen eponymních kněží, s nimiž lze spojit řadu jmen výrobců.⁵⁶

Pro bližší vročení Damokrata jsou významné doklady z Karthaga z doby punské, před jeho zničením, t. j. před r. 146 př. n. l.⁵⁷ Jinou chronologickou oporu poskytují rhodská ucha v Pergamu, nalezená v základové vrstvě jednoho domu, datované do let 220—180 př. n. l., kdy Pergamon a Rhodos byly v přátelských a obchodních vztazích. Mezi rhodskými jmény tam doloženými je též Damokrates.⁵⁸ Jsou však tato ucha i na jiných místech a lze je datovati do let 180—150.⁵⁹ Do této doby by řadila Damokrata i forma ucha nádoby; toto kritérium akcentuje při těchto památkách zvláště Graceová.⁶⁰ Datování podle tvaru písma je velmi neurčité, protože se některé typy písmen drží velmi dlouho.⁶¹ Je třeba vzít v úvahu i jazykovou formu nápisu. Vedle úplného znění jména jsou doklady jména též v zkrácené formě, bez koncového -ς, po případě bez celé slabiky -ρευς.⁶² Genitivní forma rhodského dialektu na -ευς se vyskytuje od 3. stol. př. n. l. i u jiných jmen 3. deklinace, končících na -κλης, -της, -της, a to jak u jmen výrobců, tak i u eponymů, místo starší formy -εος.⁶³ Pro datování našeho ucha získává se tak terminus a quo.

S jménem Damokrata bývá spojeno jméno eponyma Pratošana, jenž byl podle nápisu i knězem Athény Lindia v městě Lindu asi v letech 200—180.⁶⁴ V Karthagu je tento eponymos doložen největším počtem signatur.⁶⁵ Také v Pergamu v letech 220—180, na Sicílii a v jižní Itálii.⁶⁶ Jeho současníkem byl i eponymos Antipatros⁶⁷ a Agemachos.⁶⁸

Do seznamu Rhodanů, který sestavil H. van Gelder,⁶⁹ je nutno přiřaditi našeho hrnčíře Damokrata, jenž měl zřejmě význam v hospodářském životě ostrova asi v letech 180—150 před n. l. Je to doba největšího ekonomického rozkvětu ostrova, který lze sledovati v době 225—150 př. n. l. a zvláště v 2. stol.⁷⁰

Jméno Damokrates bylo na Rhodu velmi rozšířeno. Příslušníci tohoto jména patřili pravděpodobně k význačným osobnostem, neboť na př. v Lindu se dá sledovati na mnoha veřejných nápisích v rozmanitých funkcích; podle rozdílných patronymik lze souditi na značnou rozvětvenost rodovou. V prosopografickém soupisu v díle Blinkenbergerově⁷¹ je zastoupeno jméno Damokrates 23 ×. Na amforách se vyskytá Damokrates též jako eponymos.⁷²

Pozoruhodnou zvláštností nápisů na rhodských amforách je, že uvádějí vedle udání roku jménem eponymního kněze Heliova také jméno měsíce. Bylo tak proto možno z těchto názvů sestaviti roční kalendář užívaný na Rhodu a možná i v jeho osadách.⁷³ Podle počtu dokladů z jednotlivých měsíců lze souditi, že výroba měla sezónní ráz. Bylo zjišťováno, které měsíce byly podle nápisů pro výrobu amfor nejproduktivnější, a uvažováno, z jakého důvodu se do značky vkládalo jejich jméno.⁷⁴

Schuchhardt⁷⁵ je pokládal za datum pro soukromou kontrolu doby, kdy byla nádoba vystavena k vysušení, ale jak ukázal Nilsson,⁷⁶ nemohlo jíti při sušení v mediteranním klimatu o měsíce, ale jen o dny. Proto soudil, že je to zvyk převzatý ze značkování cihel. Mimo to, jak poukázal B. Keil,⁷⁷ je měsíční doba dosti dlouhá a není z označení patrné, zda byla nádoba dána k sušení první dny v měsíci nebo poslední. Podle jiného výkladu⁷⁸ byla to pro majitele dílny nebo pro vedoucího výroby kontrola vyrobených kusů. S tím souvisí i otázka, jaký účel mělo značkování rhodských amfor vůbec. Není tu dosud mínění jednotné. Jméno eponyma bylo pokládáno za označení ročníku vína v amfoře vyváženého. Kdežto Schuchhardt⁷⁹ přisoudil razítku charakter soukromý, Keil⁸⁰ poukázal na jeho oficiální ráz už vzhledem k pozoruhodné a mimořádné ustálenosti jeho úpravy, jež je málo pravděpodobná v „soukromém sektoru“ hospodářském — jde podle počtu známých eponymních kněží o dobu více než tři set let. Svědčily mu pro to zvláště oba státní znaky rhodské (růže a hlava Heliova), jichž by sotva mohl používat soukromník. Pro toto oficiální značkování nasvědčuje, jak se zdá, paralela emblemu na mincích,⁸¹ pro něž příležitostí by mohl býti provedený synoikismos. Šlo by podle Keila o státní monopol. Kolky jednak s hlavou Heliovou, jednak s růží by podle něho mohly naznačovat provenienci keramiky z hrncířské hlíny těžené na pozemcích patřících k chrámovému majetku boha Helia, druhé k majetku obecnímu. Pro dobu před synoikismem připouštěl majetnictví čistě soukromé.

Počet vyrobených nádob byl možná kontrolován v měsíčních lhůtách. Při tom nezáleželo na tom, zda výrobu z určitého exploítovaného pozemku měl v rukou stát či nájemce se svými pracovníky. V obou případech by tu byla kontrola nejen značkování zboží.⁸² C. G. Brandis⁸³ shledával v razítkování kontrolu poje vyrobeného, ale i zboží určeného k zdanění. Jak se kontrola prováděla, není nám známo. Někteří tu méně pravděpodobně shledávají kontrolu pro vyčlívání. Proti tomu mluví na př. depot nádob s týmiž značkami nalezených ve Villanova přímo ještě na Rhodu, ale určených patrně pro vývoz. Věc zůstává celkem problematická.

Na Rhodu měli i jiné velmi rozmanité značky doplňující, písmena jednotlivá i dvojitá, ligatury a věcné motivy jako monogramy,⁸⁴ které byly umístěny na jednom nebo druhém uchu buď vedle eponyma nebo výrobce, na straně boční nebo častěji spodní. Týká se to podle Šelova výlučně uch s kruhovou značkou, kterých je méně než kolků obdélníkových.⁸⁵ Bylo by tu možno s Šelovem shledávati signaturu hrncířského mistra v závodě, jehož ergasteriarches je uveden svým jménem na kolku ucha amfory.

Značky na rhodských amforách mají význam pro epigrafii, paleografii, dialektologii, historii politickou, pro poznání náboženského kultu, obecního zřízení, kalendáře a j., ale zvláště pro dějiny a geografii obchodu. Pro svou příznivou zeměpisnou polohu byl Rhodos za diadochů střediskem světového obchodu. Rozvážná politika neutrality jeho vlády po provedeném synoikismu Ialysu, Lindu a Kamiru do nového města Rhodu, obratnost a zdatnost námořníků jeho

nejlépe vyzbrojeného válečného loďstva, jež bylo obranou též proti pirátství, byly základem obchodní prosperity ostrova, dokud Římané nevytvořili v polovici 2. stol. př. n. l. nové středisko pro obchod s východní oblastí Středomoří na Delu.⁸⁶ Tehdy, jak to vyjádřil Polybios (IV, 41), *προεστάναι ἐδόκουν οἱ Ρόδιοι τῶν κατὰ θάλατταν* (kolem r. 220).

O rozsáhlém námořním obchodě ostrova Rhodu, vedeném všemi směry, nejlepší svědectví podávají právě ucha nádob, jichž se našlo mnoho tisíc na různých místech antického světa. Dávají nám možnost poznati jeho místní rozsah i velikost. Šlo zvláště asi o export vína, jež mělo dobré jméno a bylo vyváženo zvláště do krajů, kde ho nebylo. Podle nápisného svědectví bylo na Rhodu produkováno mnoho vína i oleje. Na pěstování vína ukazuje i hrozen vedle květů růže na rubu rhodských mincí. Amfory s vínem byly vyváženy do všech význačných přístavů ve východním i západním Středomoří i v oblasti černomořské a lodi za ně přivážely jiné zboží a materiál. Ale i rhodský olej byl ceněn vedle jiných produktů.⁸⁷ Silný byl obchod s Ptolemaiiovským Egyptem, neboť v Alexandrii bylo nalezeno velké množství amforových uch, která jsou skoro vesměs z Rhodu.⁸⁸ Veliká část amforových uch, nalezených v někdejších řeckých osadách v severním Černomoří (Olbia, Chersonesos, Kerkinitis, Theodosia, Pantikapaion, Tiritaki, Myrmekeion, Fanagoreia, Tanais), patří k dovezené keramice z Rhodu, méně je jich tam z Thasu a Knidu. Rhodos se jeví i jako největší dodavatel Borysthena a vyvážel víno i do Sinopy.⁸⁹ Podle počtu značkových rhodských uch ze severního Příčernomoří poukázal Grakov na zesílení rhodského exportu v posledních desítiletích 3. století př. n. l. a v prvních desetiletích 2. století a na zmenšení jeho v době asi 180—150 př. n. l. To potvrdil podle nálezů též Šelov. Směnným zbožím bylo pravděpodobně obilí, dobytek, kůže, vlna, ryby a j.⁹⁰ Odběrateli rhodského vína a oleje byla města maloasijská a ostrovy Lesbos, Delos, Kypros a pobřežní města Syrie. O intenzitě obchodu s Pergamem svědčí značné množství tam nalezených uch a o jeho trvání (asi v l. 220—180) řada jmen eponymů.⁹¹ V západní oblasti, zvláště v jižní Itálii a na Sicílii, jež také produkovala víno, ukazuje množství rhodských uch na značnou oblibu rhodského vína, jako speciality mezi východořeckými druhy, kdežto výjimečně je tu na příklad značka ostrova Naxos.⁹² V Attice a v západních Kykladách je poměrně málo rhodských značek; tam s nimi vítězně konkuroval Thasos a Knidos.⁹³

Ucha se stejnou značkou na vzdálených místech svědčí o velikosti a rozsahu rhodského exportu v téže době, po případě i v témž roce, jak udává jméno téhož eponyma.⁹⁴

Z Rhodu se vyváželo nejen víno a olej, ale pravděpodobně i nádoby samy pro svou dobrou kvalitu, neboť je otázka, zda při množství nalezených uch lze všude souditi též na možnost vývozu tak velkého množství vína. Na prodej samotných amfor poukázal již Becker,⁹⁵ Schuchhardt⁹⁶ a Bleckmann.⁹⁷ Nasvědčuje tomu i nález asi 200 celých amfor v okolí Ialysu u vesnice Villanova na Rhodu v původním uložení, které zůstaly uskladněny na jednom místě při pobřeží, aniž došlo pro nějakou překážku k jejich odvozu z ostrova. Římská nekropole nad nimi ukazuje, že se na ně později zapomnělo. A. Maiuri odhadl jejich původní počet na 1000.⁹⁸ Vedle Damokrata jsou s jménem uvedeného eponyma Pratifana spojeni zde hrnčíři Diskos, Aristos a Istros jako jeho současníci. Podle jmen čtyř eponymů jde o zboží ze čtyř let — Maiuri je datuje do l. 200—180. Seznam uch amforových nalezených na ostrově Rhodu ukazuje velmi malý počet cizích značek, na př. z Knidu a Thasu.⁹⁹

Fabrikace hliněných nádob na Rhodu byla velmi význačnou industrií, na níž

měly účast pravděpodobně všechny společenské vrstvy, jež byly značně diferencovány, jak lze souditi ze jmen na značkách a jiných nápisech. Jsou tu uvedeni majitelé dílen, po případě pozemků s cihlářskou hlínou, jména eponymů z předních rodin ostrova, řada úředních osobností jiných a zámožných občanů. Hrnčíři mají podle onomastické analýsy Nilssonovy jména smíšená; jsou mezi nimi i cizinci a ženy. Pracovní silou byli ovšem především otroci, o něž se patrně opíral hospodářský život ostrova.¹⁰⁰ Podle jmen na náhrobcích s pouhým označením ethnika pocházeli zvláště ze Syrie a z krajů Malé Asie.¹⁰¹ Jejich postavení bylo na Rhodu, jak se zdá, celkem dosti příznivé, neboť není zpráv o žádném jejich tamním povstání. R. 304 po proslulém obležení Rhodu dostalo mnoho otroků za pomoc při obraně města svobodu i právo občanské (Diodoros 20, 84; 100, 1).

Počet rhodských uch, která jsou výmluvnými svědky intenzivního hospodářského života a četných obchodních spojů ostrova Rhodu, se odhaduje na více než 25 000 exemplářů. Zvláště početný soubor má museum v Alexandrii a sbírka L. Benachi tamtéž. Z jižního Ruska jich Pridik¹⁰² uvedl skoro 4800. Z tohoto počtu a z jiných ještě, jež jsou geograficky rozptýleny (Athény, Korint, Delos, Kypros, Antiochie, Samaria, Susy v Persii a j.), asi polovice má značky s jménem eponymů, druhá s jménem výrobců. Po ověření celého materiálu, jež zpracovává V. Graceová, bude vydáno jejich corpus s ilustračním doprovodem ve fotokopii.¹⁰³ Teprve publikací tohoto všeho materiálu, jak ji žádal již v r. 1896 B. Keil,¹⁰⁴ bude vytvořena náležitá základna pro řešení všech problémů, jež jsou spojeny s těmito archeologickými dokumenty.

2. Ucho thaské (inv. č. 11 495). Tab. XIV, 1.

Celkem dobře dochované ucho ze světla červené dobře vypálené hlíny, jež má příměsky slídy a je méně jemná než rhodská; také stupeň vypálení je jiný a nemá polevu. Je to druh stěpu příznačný pro užitkovou keramiku na ostrově Thasu. Thaské amfory jsou výtvořeny drsnějšího provedení a nestejně práce v rozměrech i v hlíně; starší jsou pracovány jemněji než mladší.¹⁰⁵ Pečlivě provedené razítko je skoro neporušené, jen okraje vtisku jsou poněkud odřeny a některá písmena. Povrchová délka ucha mírně, ale výrazně obloukovitě zahnutého je dlouhá 10,2 cm, tětíva naspuha s nasazením a s lomem je dlouhá 8 cm, u kořene má ucho rozměry 5,8×4,2 cm. Přisedalo na bání ve větším úhlu nebo povlovně splývalo s tělem nádoby. Příčný průřez ucha je oválně protáhlý (4,7×2,4 cm); některá ucha mají přehnanou šířku a jiná nevídanou tenkost. Tvary thaských amfor byly štíhlejší nebo více méně baňaté, se dnem velmi zúženým pro zapuštění do země. Měly výšku kolem 70 cm.¹⁰⁶

Na hřbetě ucha je vytlačena asi do hloubky 1—2 mm značka v obdélníkovém rámečku s mírně zaoblenými rohy i se základní linií nepatrně zaoblenou, o rozměrech 3,8×2 cm. Kolek není vyražen na podélnou osu ucha, ale mimo ni v zeshikmené poloze, ve větší vzdálenosti od podhrdlí nádoby na ohybu ucha. Vtlačení kolků bylo provedeno na dvakrát, neboť je na dolním i horním okraji dvojřáz;

ΘΑΣΙΩΝ

ten je patrný i na písmenech Θ, Δ, Ω. Podle výrobní značky $\begin{matrix} \Upsilon \\ \text{KΛΕΙΤΟΣ} \end{matrix}$ s geni-

tivní formou ethnika jako na mincích jde o výtvor z Thasu, z dílny hrnčíře Kleita. Dřívější badatelé pokládali toto a jiná jména, jež jsou většinou uvedena v nominativě, řidčeji v genitivě, za osoby úřední. C. Perrot¹⁰⁷ na př. soudil na eponymního archonta, Becker¹⁰⁸ na magistráta kontrolujícího hrnčířskou výrobu. Podobně soudil i Dumont i Stephani a E. Miller.¹⁰⁹ Hiller Gaertringen¹¹⁰ připouštěl výklad

jména i jako výrobce či dodavatele nebo úředníka, po případě nejvyššího. Také Pridik¹¹¹ soudil na jméno úředníka. Jde pravděpodobně o hrnčíře. Označení státu se běžně objevuje na těchto exemplářích na počátku kolku, méně často na druhém místě.¹¹² Retrogradní interlineární písmeno χ je možno s Pridikem¹¹³ pokládati za označení dílny, jako tomu bylo pravděpodobně též na Rhodu.¹¹⁴ Kromě tohoto písmene se objevují na značkách s jménem *Κλειτος* i jiná písmena.¹¹⁵ Becker¹¹⁶ je pokládal za číselné značky, mající vztah ke Kleitovi. Jméno Kleitos se vyskytuje častěji a je jako jiná jména výrobců bez patronymika.¹¹⁷

Mezi oběma jmény je na jiných thaských amforách nějaký emblem s různým námětem (amfora, réva, kotva, klas, luk, kolo, lyra, delfin, ještěrka, hvězda, včela, pochodeň, maska, bukranion, gorgoneion, Hermes, Herakles a j.¹¹⁸) Becker¹¹⁷ je pokládal za osobní značky úředníků, neboť se mu nezdála rozmanitost emblemů pravděpodobná pro výrobce, ale spíše pro střídající se úředníky. Některé emblemy mohly mít i jiný význam. Objeví-li se na př. na uchu jako emblem sova, je možno soudit s Graceovou,¹²⁰ že to naznačuje přátelské vztahy ostrova s Athénami. Na mincích je to aspoň doloženo podobně dvakrát, v době po r. 390 a v dekadě 380—370 př. n. l.

Vedle značek na uchu vyskytují se na thaských amforách i signatury na hrdle nádob,¹²¹ někdy i na jejím dně.¹²² Podle dochovaných úplnějších a celých amfor je patrné, že na Thasu bylo signováno jen jedno ucho.¹²³

Na thaských amforách se objevuje mimo jiné emblemy také želva, jak ukazuje další amforové ucho.

3. Ucho thaské (inv. č. 11 499). Tab. XIV, 2.

Ucho amfory z cihlářské pálené hlíny a příměsky drobných zrníček slídy, bez polevy. Povrchová jeho délka je 13,5 cm, tětíva zesponu s nasazením a lomem je dlouhá 9,2 cm. Na průřezu nepravidelně oválném má u kořene rozměry 5×2,8 cm, na druhém konci 4,1×2,6 cm. Na hřbetě ucha, přímo na jeho ohybu směrem dolů, je razítko ve tvaru přibližně kosodélníkovém, umístěné mimo podélnou osu. Na dolní straně je vtisk hlubší, nahoře přechází do úrovně okolní plochy a proto jsou jeho ohraničení i některá písmena kolku nezřetelná. Emblem má podobu želvy, provedené v nevysokém reliefu, jež je rovněž v poloze zešíkmené, od střední osy poněkud vlevo. Nápis je rozložen po obou podélných stranách těla želvy a na kratší straně za ní, takže obíhá na třech stranách podél okraje razítkového pole. Písmena jsou na pravé straně a nahoře nezřetelná, otřelá jsou i dole. Čitelná jsou *ΣΙΩΝ . . . ΠΙΣΤΟΔΙΚΟΥ*, jež lze doplniti na *Θασιών Απιστοδικού*. Skupina značek na amforách z Thasu s nápisem na třech, řídkěji na všech čtyřech stranách, je dosti početná.¹²⁴ Stejný emblem želvy je i při těchto jiných jménech: Damastes,¹²⁵ Pylades a Fanokles,¹²⁶ Feidon,¹²⁷ Herofon, Aristomenes¹²⁸ a j. Není tedy neměnný emblem závislý na jméně.

Otázka chronologie thaských amforových uch je nesnadnější než na Rhodu. Nejstarší doklady signovaných uch se datují do poslední čtvrtiny 5. stol. př. n. l.; na Chiu se začalo signovati už v 1. pol. téhož stol.¹²⁹ Značky, uvádějící ethnikon a jméno výrobce s emblemem mezi nimi, jsou běžné v 2. pol. 4. stol. a po celé století třetí, jak dosvědčují jejich doklady v souboru thaských značek nalezených v Pergamu a datovaných léty 220—180 př. n. l. (srov. výše). Šelov¹³⁰ poukázal na to, že v Pantikapaiu přestal dovoz thaského vína koncem 3. stol., i datuje tuto keramiku do 4. až 3. stol. Graceová¹³¹ řadí thaská ucha nalezená na Delu, mezi nimiž je i jméno Aristodikos, do 3. nebo spíše do 2. stol. př. n. l. Bylo by možno přibrati na pomoc paleografii. Forma písma ukazuje sledovatelné rozdíly, na př. písmeno A s vodorovnou příčkou se udrželo asi do r. 150, později

má příčku zešíkmenou. Σ s rameny poněkud zešíkmenými bylo nahrazeno kolem r. 90 hastami rovnoběžnými.^{131a} Avšak písmo na těchto amforách ukazuje na svých tvarech značné rozdíly — jsou provedeny pečlivě, prostředně i zcela nedbale, a proto připouští časové hranice dosti široké. Je proto vročení jen přibližné, neboť studium značek na amforách pro neprovedené jejich kritické vydání nepodalo donedávna bezpečnou chronologii. Časové zařazení bude možno učinit podle výsledků, k nimž dospěli francouzští badatelé A. Bonová a A. M. Bon, kteří vydali v r. 1957 monografii o tomto druhu památek pod názvem *Les timbres amphoriques de Thasos*.¹³²

Thasos patřil v době helenistické k předním obchodním střediskům. Produkce vína a oleje vedly k rozvinutí velké výroby rozměrných amfor pro potřeby exportu. O značném pěstování vína svědčí i některé emblemy na tamějších amforách (jako kantharos, amfora, kyathos, hrozen) a na líci mincí hlava voušatého Dionysa, jež byl i patronem ostrova.¹³³

Na Thasu měli pozoruhodný zákon z konce 5. nebo ze 4. stol., jímž se mělo předejítí ošizování kupujících a dosíci kontroly nad produkcí vína. Byl namířen proti spekulaci velkoobchodníků s vínem, kteří předčasně vykupovali víno od pěstitelů. Mluví se v něm též o povinnosti koupě vína *πιπίθου* (*τοὺς πίθους σημαίνεσθαι*) opatřených pečeti. Toto zákonem stanovené pečetení je doloženo právě našimi kolký na uchu amfor, jež mají tvar podobný pithu. Thastí nedovolovali podle svého zákonného usnesení, aby jejich loď dovážela některé cizí víno na území přilehlé pevniny, jež jim patřilo (Athos, Pacheia). Šlo jim o zabezpečení přilehlého pobřeží jako odbytíště pro vývoz svého vína. Byla tu vydána i ustanovení o omezení drobného prodeje vína právě z amfor. Je to svědectví o vyvinutém thaském vinařství a o hospodářské politice ostrova.¹³⁴ Kvalita jeho vína se velebí v řecké literatuře 5. a 4. stol. př. n. l.,¹³⁵ bylo oceněno i v době římské.¹³⁶

Pro thaské víno podobně jako pro rhodské byla významným odbytíštěm oblast černomořská v jižní části SSSR, soudíc podle množství nalezených tam amforových uch. V Pantikapaiu na př. byl import vína z Thasu velmi silný.¹³⁷ Dosvědčují to i ucha nádob v Tiritaki a v Myrmekiu,¹³⁸ ve Fanagorei,¹³⁹ v Olbii.¹⁴⁰ Směnným zbožím bylo patrně obilí, kůže, kožešiny, ryby a otroci. Obchodní vztahy k Myrině na půdě maloasijské dokumentují fragmenty značkových amfor tamní nekropole,¹⁴¹ také Pergamon bylo odběratelem tohoto vína.¹⁴² Značkováné amfory z Thasu, po případě jejich ucha se našly též v Athénách, na Rhodu, Kypru, v Egyptě, na Sicílii a j.¹⁴³

Vedle znamenitého vína přírodního vyváželi z Thasu, jak se zdá, též víno slazené medem, jak pravděpodobně svědčí hrdlo amfory z Kerče, označené barevnou značkou *γλυκύς* (sc. *οἶνος*).¹⁴⁴ I na Thasu byla zřejmě velká produkce hrnčířského zboží, jež zaměšnávala též značné množství otroků.

Monografie manželů Bonových (viz výše) nepochybně přináší s kritickým vydáním značek thaských, jež dosud chybělo, tento cenný materiál a jeho zhodnocení.¹⁴⁵ Přispěje jistě k řešení všech problémů s ním souvisejících, zvláště hospodářských a společenských. Rudné doly a úrodný kraj na přilehlé pevnině byly základem bohatství Thasu, který měl proto v severní části Egejského moře za svého hospodářského rozkvětu, dosvědčeného i jeho mincovními ražbami, též značný vliv politický.¹⁴⁶

POZNÁMKY

- ¹ Srov. Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft 4, 1846, 769.
- ² Titulorum Graecorum particula II, Dcrpat, 1848, 16 n.
- ³ Znám jen z recense díla cd *E. Millera*, Journal des savants, 1872, 40 n., 31 n.
- ⁴ Drevně řecké keramičeské kleima s imenami asincmcv, 1929.
- ⁵ Strojitělyne keramičeské materiály Bcspcra. IGAMK vyp. 104, 1934. Ostatní literaturu srov. *D. B. Šelov*, MIASSSR 56, 1957, 202 n.
- ⁶ Stručně o nich mluví na př. *H. B. Walters*, History of Ancient Pottery, 1905, I 154—158, *O. Rayet—M. Collignon*, Histoire de la céramique grecque, 1888, 359—362. V naší literatuře je o nich povšechná zmínka v spise *J. Čadika*, Úvod do dějin vázové keramiky řecké, 1923, 216; srov. též článek *V. Škorpila*, Opravy a dodatky k seznamu rhodských eponymů, LF 40, 1913, 166—173.
- ⁷ O kvalitě gáleré hlíny rhodských amfor a o jejich odlišných odstínech při nestejném vyrábění a s polevcu po případě rozpukancu neb odprýkancu, po případě bez ní srov. *M. P. Nilsson*, Bulletin de l'Académie royale des sciences et lettres de Danemark, Kodaň, 1909, 54 n. Dcdnes se snad vyrábí keramika na Rhodu z podobné hlíny.
- ⁸ Srov. zjištěný poměr délek s amforami knidskými — *Nilsson*, uv. m., 54, pozn. 1.
- ⁹ Srov. Hesperia 3, 1934, tab. II: 5.
- ¹⁰ Srov. Hesperia 3, 1934, tab. II: 4, str. 203.
- ¹¹ Hesperia, uv. roč., 203. *Škorpil* uvedl na př. z kerčského musea pět uch obloukovitých — LF 40, 1913, 170.
- ¹² Srov. *Grace*, uv. m., 203.
- ¹³ Srov. Clara Rhodos 2, 1932, tab. VI, MIASSSR 19, 1951, 111, obr. 4, č. 3, Hesperia 22, 1953, tab. 42, I, II, III, AJA 50, 1946, 471, obr. 13, str. 478, obr. 14, 15.
- ¹⁴ S ov. RA 1873, 324, *Grakov*, uv. sp., 64n., AJA 50, 1946, 472.
- ¹⁵ Jsou doklady orámování emblemů i jednoduchou křivkou u jména Damokrates — srov. *J. Paris*, Mélanges Holleaux, 1913, 160, XXXIV č. 8; jsou i značky s jménem bez orámování — Hesperia 3, 1934, 233 n., obr. 71—73.
- ¹⁶ Srov. *Nilsson*, uv. m., 53 n., *Grace*, Hesperia, 1934, 20 nn., obr. 16—66; 241 nn., obr. 97—219, BCH 79, 1955, tab. XXIV, *Grakov*, uv. sp., 72.
- ¹⁷ *Nilsson*, uv. m., 157 uváděl 57 výrobců užívajících tohoto atributu.
- ¹⁸ Srov. *Ch. Selman*, Greek Coins, 1955, tab. XXX, 14, 15, tab. LXI, 13, 14.
- ¹⁹ Srov. *B. V. Head*, Historia numorum², 1911, 637.
- ²⁰ *Grace*, Hesperia, 1934, 238 n., obr. 90—92.
- ²¹ Srov. *Grace*, BCH 76, 1952, 518, tab. XXI 13.
- ²² Úv. m., 61.
- ²³ Hesperia, 1934, 200, 300, obr. 5, 1, 2.
- ²⁴ Srov. *E. Pridik*, AM 22, 1897, 157.
- ²⁵ Čtyřspřeží Heliovo pedle pcđání Lysippova, věnec, hrozen, hvězdice, delfin, roh hojnosti, Hermes a j.; srov. *Pridik*, Klio 20, 1926, 307 n., Clara Rhodos I, 1928, obr. 15, BCH 76, 1952, 524, obr. 3, tab. 21—24, *Nilsson*, uv. m., 157.
- ²⁶ Srov. *Nilsson*, uv. m., 155 n., 158 n., *Grace*, Hesperia, 1934, 204, 220 n., obr. 16—66, BCH 76, 1952, tab. XXI—XXIV. V Puškinově museu v Moskvě jsou celé čtyři pětiny z 246 uch rhodských amfor z Pantikapaia se značkou v obdélném rámečku; srov. *Šelov*, MIASSSR 57, 1956, 134; 56, 1957, 209. *Nilsson*, uv. m., soudil podle nálezů v Lindu, že byly méné početné.
- ²⁷ Úv. sp., 70.
- ²⁸ Srov. *Nilsson*, uv. m., 56, pozn. 1, *Škorpil*, LF 40, 1913, 166.
- ²⁹ Rheinisches Museum für Philologie 41; 1896, 240 n.
- ³⁰ Inschriften von Pergamon II, 1895, 430.
- ³¹ Srov. IG XII 1, 1895, č. 1277 s 15 doklady v Britském museu i jinde; XII, 2, 1899, č. 592. Srov. též *Nilsson*, uv. m., 71, pozn. 2, 151 n., RA 1873, 320, *Grakov*, uv. sp., 35, 71.
- ³² Úv. m., 138 n.
- ³³ *Grace*, BCH, 1952, 526.
- ³⁴ AM 21, 1896, 131, č. 15—18; 22, 1897, 148, č. 3; Hesperia, 1934, 238 n.
- ³⁵ Srov. Hesperia, 1934, 238, *Bleckmann*, De inscriptionibus quae in vasculis Rhodiis leguntur, 1907, Appendix II, 40 ř. 26.
- ³⁶ RA 29, 1875, 382, č. 28.
- ³⁷ RA 1873, 319 n., č. 36, 37, 38.
- ³⁸ Zeitschrift f. Alterthumswiss. 4, 1846, 780, č. 100, Philologus 6, 1851, 285 n., č. 199—205, *Bleckmann*, De inscriptionibus, 41, ř. 28.

³⁹ Fleckeisen, *Jahrb. f. classische Philologie*, Supplb. 5, 1864–1872, 452, č. 25.

⁴⁰ *Bleckmann*, uv. sp., 43, ř. 26. Srov. též *Škorpil*, LF 40, 1913, 170, BCH 79, 1955, 500, č. 60, 61 v Knidu; MIASSSR 57, 1956, tab. 4, č. 17, 18, str. 137; 140, č. 73, 76, *Clara Rhodos I*, 1928, 34 n., *J. Paris*, *Mélanges Holleaux*, 1913, 159, XXXIV č. 1–8, *Marti–Škorpil*, *Keramické nápisy etc.*, 1910, č. 184abv.

⁴¹ *Nilsson*, uv. m., 411, č. 165, na př. zjistil v Lindu 59 dokladů genitivní formy tohoto jména a jen dva v nominativě; *Pridik*, *Klio* 20, 1926, 323 našel mezi 125 doklady jen čtyři v nominativě.

⁴² *De inscriptionibus*, 3.

⁴³ *Philologus* 6, 1851, 281.

⁴⁴ *Bleckmann*, *Klio* 12, 1912, 250, *Nilsson*, uv. m., 57, tab. I, 4, *Grace*, *Hesperia*, 1934, 215, *A. Reinach*, REG 1910, 319.

⁴⁵ *Grakov*, uv. sp., 158, *Šelov*, MIASSSR 57, 1956, 133.

⁴⁶ *Izv. Imper. arch. kom.* 51, 1912, 129 n., tamtéž 11, 1904, 116, č. 487b, 372, 442, 534.

⁴⁷ *Uv. m.*, 530, č. 1.

⁴⁸ *Klio* 20, 1926, 323.

⁴⁹ IG XII/1, 1895, 190.

⁵⁰ *Škorpilovi*, uv. m., 173 a *Pridikovi*, *Klio* 20, 1926, 331 bylo známo jen pět dvojic uch k sobě náležejících; *Nilsson*, uv. m., 37 měl asi ze 3000 uch v Lindu jen dvě dvojice uch k sobě patřících. Rhodských uch s nápisem je dochováno přes 25 000 – z toho v ruských sbírákách přes 6000 – ale celých amfor jen přes 40; z toho v SSSR pouze dvě (*Grakov*, uv. p., 64 n.).

^{50a} Srov. *Nilsson*, uv. m., 72 n., *Pridik*, *Klio* 20, 1926, 303 n., *Grace*, *Hesperia*, 1934, 232, č. 6.

⁵¹ Úprava úplného nápisu s eponymem má tuto formu: *ἐπι* + genitiv jména eponyma, k němuž je někdy představeno *ἱερέως*, jež snad z důvodu stručnosti bývá vynecháno, s následujícím genitivem jména měsíce; srov. *Nilsson*, uv. m., 400, č. 134, *Izv. Imp. arch. kom.* 11, 1904, 88 nn. *Bleckmann*, *Klio* 12, 1912, 250, *Šelov*, MIASSSR, 57, 1956, 133, *Pridik*, *Klio* 20, 1926, 304, *Nilsson*, uv. m., 72 n., *Grace*, *Hesperia*, 1934, 232, č. 66.

⁵² Srov. *Hiller Gärtringen*, *Gnomon* 2, 1926, 197, *Pridik*, *Klio* 20, 1926, 307 n., CIG III, str. V–XIV, IG I, 1, str. 233 n., *Chr. Blinkenberg–K. F. Kinch*, *Lindos. Fouilles de l'Acropole 1902–1914*, II. Inscriptions, 1941, 1. sv., sl. 23 n., 2. sv., 1176, s. v. *Ἰλιος*, *Grace*, *Hesperia* 22, 1953, 120.

⁵³ *C. R. Commis. archeolog. Petersbourg*, 1869, 210, č. 145.

⁵⁴ *Grace*, *Hesperia* 3, 1934, 220; 22, 1953, 124 n.

⁵⁵ Srov. *Bleckmann*, *De inscriptionibus*, 27, *Grace*, *Hesperia* 22, 1953, 118 n., 128.

⁵⁶ Srov. *Grace*, *Hesperia* 3, 1934, 219, obr. 2.

⁵⁷ Srov. *Bleckmann*, *De inscriptionibus*, 35, 39, *W. Dittenberger*, *Sylloge inscriptionum Graecarum II*², 1917, 509, ř. 33.

⁵⁸ Srov. *Schuchhardt*, uv. m., 423 n., 432, *Bleckmann*, *De inscriptionibus*, 15, 25, *Grace*, *Hesperia* 3, 1934, 215, *Šelov*, MIASSSR 56, 1957, 211.

⁵⁹ *Bleckmann*, *De inscriptionibus*, 27.

⁶⁰ Srov. *Hesperia* 22, 1953, 119 n.

⁶¹ Srov. *Nilsson*, uv. m., 50 n., 165, 352 n., 411 n., *Grakov*, uv. sp., 75 n.

⁶² Srov. *Nilsson*, uv. m., 138 n., o zkratkách jiných jmen tamtéž, 85 n.

⁶³ Srov. *A. Thumb*, *Handbuch d. griech. Dialekte*, 1909, 142, 143, 147, *Die griechische Sprache im Zeitalter des Hellenismus*, 43 n., *Fr. Bechtel*, *Die griechischen Dialekte II*, 1923, 621, § 9 a j.

⁶⁴ *Blinkenberg–Kinch*, *Lindos*, str. 25, sl. 388, č. 141, *Dittenberger*, *Sylloge*, č. 599, ř. 33.

⁶⁵ *Bleckmann*, *Klio* 12, 1912, 257, č. 212, *De inscriptionibus*, 26 n., 39.

⁶⁶ *Bleckmann*, uv. sp., 35, 36, 41.

⁶⁷ *Nilsson*, uv. m., 530, č. 1, *Bleckmann*, *Klio* 12, 1912, 250; *Šelov*, MIASSSR 57, 1956, 144 n., 146, *Grace*, *Hesperia* 3, 1934, 219, 238.

⁶⁸ *Nilsson*, uv. m., 352 n., č. 8 *J. Paris*, BCH 38, 1914, 308, č. 31, 322.

⁶⁹ *Geschichte der alten Rhodier*, 1900, 474–511.

⁷⁰ Srov. *Rostovtzeff*, *Cambridge Ancient History VIII*, 1939, 629, *Hiller Gärtringen*, PWRE Supplb. V, 1931, 837, č. 111, *Škorpil*, *Izv. Imper. arch. kom.* 11, 1904, 99, č. 415, *Bleckmann*, *Klio* 12, 1912, 254, *Pridik*, *Klio* 20, 1926, 312, *Nilsson*, uv. m., 413, č. 166, *Grace*, *Hesperia* 22, 1953, 122, č. 71.

⁷¹ *Uv. sp.*, 112, 1058.

⁷² *Izv. Imp. arch. kom.* 11, 1904, 99, č. 415.

⁷³ O rhodském dělení roku s dvanácti měsíci a s jedním interkalárním srov. diskusi u *Nilsona*, uv. m., 121–137; *Hiller Gärtringen*, uv. m., 743–745, *Grace*, *Hesperia* 3, 1934, 307.

- 74 Srov. *Nilsson*, uv. m., 121 n., *Hiller Gärtringen*, uv. m., 743 n.
- 75 Uv. m., 428 n.
- 76 Uv. m., 58 n., 63 n., 60.
- 77 Berliner philologische Wochenschrift 1896, 1610 n.
- 78 *A. J. Reinach*, REG 23, 1910, 319 v souhlase s *Nilssonem*.
- 79 Uv. m., 423 n.
- 80 Berl. phil. Woch. 1896, 1610 n.
- 81 *Pridik*, AM 22, 1897, 156 n.
- 82 Srov. též *Nilsson*, uv. m., 71, *Grace*, *Hesperia* 3, 1934, 199.
- 83 Göttingische gelehrte Anzeigen, 1895, 644 n.
- 84 *Šelov*, MIASSSR 57, 1956, 135, obr. 2, 137 n., tab. 4.
- 85 V kerčském museu nemá mezi 1500 pravoúhlých značek ani jedna doplňkovou značku, zato z 340 uch s kruhovou značkou 19 jich má značky doplňující.
- 86 Srov. *W. S. Ferguson*, *Hellenistic Athens*, 1911, 332 n., *Francotte*, *L'industrie dans la Grèce ancienne* I, 49, pozn. 2, *G. Glotz*, *Le travail dans la Grèce ancienne*, 1920, 403 n., *M. Rostovtzeff*, uv. sp., 62 n., 623 n., 629 n.
- 87 Srov. *Gelder*, uv. sp., 428 n.
- 88 *Graceová* jich na př. uvádí v alexandrijském museu na 13 000, *Hesperia* 22, 1953, 118; srov. též *Nilsson*, uv. m., 173 n.
- 89 *Grakov*, uv. sp., 32 n., 121 n., *Rostovtzeff*, uv. sp., 629, *Nilsson*, uv. m., passim.
- 90 MIASSSR 57, 1956, 146; srov. též *J. B. Zeeb*, MIASSSR, 19, 1951, 124, *Glotz*, uv. sp., 368 n.
- 91 Srov. *Bleckmann*, *De inscriptionibus*, 25.
- 92 Srov. *B. Pace*, *Arte e civiltà della Sicilia antica* I, 1935, 410 n. Výměnným zbožím bylo asi sicilské obilí. *G. Kaibel*, *Inscriptiones Graecae Siciliae et Italiae*, 1890, 563 n., 564—595, *Th. Mommsen*, *Zeitschr. f. d. Alterthumsw.* 4, 1846, 771 nn., IG XIV, č. 2393, 1—610.
- 93 Srov. *Gelder*, uv. sp., 423 nn., *Brandis*, uv. m., 644 n., *Štajermanová*, v MIASSSR 25, 1952, 388 n., *Delatre*, *Mélanges d'archéologie et d'histoire* 11, 1891, 59 nn., 13, 1893, 37 nn., *E. Potier—S. Reinach*, *La necropole de Myrina*, 1888, 224 n.
- 94 Na př. z roku eponyma Aristeida se našly rhodské značky z různých měsíců v Olbii, Pantikapaiu, Pergamu, Athénách, na Kypru, v Alexandrii, Karthagu, v Tarentě, Himeře a Eryku na Sicilii; srov. *Bleckmann*, *De inscriptionibus*, 28.
- 95 *Fleckeisen Jahrb.* IV, 487.
- 96 Uv. sp., 428.
- 97 Uv. sp., 29 n.
- 98 *Clara Rhodos*, uv. roč., 86, obr. 67.
- 99 Srov. IG XII, 1, č. 1065—1416, *Nilsson*, uv. m., 53.
- 100 Rhodskou prosopografii publikoval *G. Pugliese Carratelli*, *Anuario della Scuola Archeologica di Atene* XI—XIII, 1949—1951, 141—318, XIV—XV, 1954, 247—316, XVII—XVIII. Za upozornění na tuto publikaci děkuji s. Dr. R. Hoškovi.
- 101 Srov. *Nilsson*, uv. m., 76 n., 101 n., *Grakov*, uv. sp., 158 n., *Gelder*, uv. sp., 228, 233, *Rostovtzeff*, uv. sp. 634, 639 n., *D. Morelli*, *Studi classici e orientali*, vol. V, 1955, Univ. Pisa, str. 137 n.
- 102 *Klio* 20, 1926, 307 n.
- 103 Srov. *Hesperia* 22, 1953, 116 n.
- 104 Uv. m., 1623.
- 105 *Grace*, *Hesperia* 3, 1934, 209.
- 106 Srov. BCH 75, 1951, 178 n., obr. 94, 97, 98, MIASSSR 19, 1951, 114, obr. 3, č. 1—6, *Hesperia* 3, 1934, 202, obr. 1, č. 3, 4, tab. II, 2, 3.
- 107 RA, 1861, 285 n.
- 108 *Fleckeisen Jahrb.*, Supplb. IV, 1861—1867, 490 n.
- 109 RA, 1869, 142 n.
- 110 PWRB, s. v. Thasos, 1317 n.
- 111 AM 22, 1897, 158.
- 112 Srov. *Škorpil*, *Izv. Imp. arch. kom.* 3, 1902, 149—151; 6, 1904, 128 n., *Grakov*, uv. sp., 17, 35.
- 113 *Klio* 20, 1926, 323.
- 114 Srov. výše.
- 115 Srov. *L. Stephani*, *C. R. Com. arch. Petersbourg*, 1860, 93, č. 6; 1866, 133 č. 16; 1867, 206, č. 8, 9; 1869, 205, č. 102, 103, 104, *Škorpil*, *Izv. Imp. arch. kom.* 11, 1904, 134, č. 580, 518.
- 116 *Fleckeisen Jahrb.*, X. Supplb., 1878/79, 19.

- ¹¹⁷ *Pridik*, AM 21, 1896, 175, č. 4, *Grakov*, uv. sp., 36, *Izv. Imp. arch. kom.* 3, 1902, 149 n.
- ¹¹⁸ *Srov. BCH* 75, 1951, 180 n.; 76, 1952, 274 n.; 81, 1957, 304 n.; *AJA* 50, 1946, 33, *Hesperia* 3, 1934, 210 n., obr. 1—15; *Th. Saucine—Saveanu*, Dacia VII/VIII, 1937—1940, 264—266, 270, 283—291 a j.
- ¹¹⁹ *Fleckeisen Jahrb.*, X. Supplb., 100 n., 106 n., 114.
- ¹²⁰ *AJA* 50, 1946, 33, obr. 2.
- ¹²¹ *Grakov*, uv. sp., 70, *Škorpil*, *Izv. Imp. arch. kom.* 11, 1904, 149 n.
- ¹²² *Škorpil*, tamtéž, 149, č. 670.
- ¹²³ *Grace*, *Hesperia* 3, 1934, 202, obr. 1, 4; 203, pozn. 1, *Schuchhardt*, *Inschriften von Pergamon* II, 434.
- ¹²⁴ *Srov. Šelov*, *MIASSSR* 56, 1957, 204 n. Stejně rozdělení písmen jména kolem emblemu v. *Izv. imp. arch. kom.* 3, 1902, 149, č. 3; tamtéž 11, 1904, 130, č. 564; *C. R. Com. arch. Petersburg*, 1866, 93, č. 4, *Becker*, *Fleckeisen Jahrb.*, X. Supplb., 214, č. 2. *Izv. imp. arch. kom.* 11, 1904, 129 n., č. 557; tamtéž, 1902, 150 n., č. 12, 16 a j.
- ¹²⁵ *L. Stephani*, *C. R. Ccm. arch. Petersburg*, 1859, 141, č. 8.
- ¹²⁶ Tamtéž, 1867, 207, č. 12.
- ¹²⁷ *RA*, 1861, tab. 10, č. 38.
- ¹²⁸ *C. R. Com. arch.*, 1869, 200, č. 281.
- ¹²⁹ *Grace*, *AJA* 50, 1946, 32, 38, *Grakov*, *Numizmatičeskij sbornik* 2, 1957, 16.
- ¹³⁰ *MIASSSR* 56, 1957, 207.
- ¹³¹ *BCH* 76, 1952, 532.
- ^{131a} *W. Larfeld*, *Griech. Epigraphik*³, 1914, 270.
- ¹³² *Srov. Nilsson*, uv. m., 39, pozn. 1, 70, pozn. 1; *Dacia VII/VIII*, 1937—1940, 283, *G. Cantazusino*. O jejich přesnější datování a jeho nesnázi srov. *Šelov*, *MIASSSR* 57, 1956, 132 n. Touto problematikou se u nás zabýval prof. *A. Salač* podle jeho ústního sdělení a podle *Graceové* v *Hesperia* 3, 1934, 209, pozn. 3.
- ¹³² *Stephani*, *C. R. Ccm. arch.*, 1869, 201, č. 67—73.
- ¹³⁴ *Srov. G. Dauz*, *BCH* 1926, 214 n., 225 n., tab. XIII; týž, *Mélanges d'archéologie et d'histoire offerts à Ch. Picard* I, 1949, 241—251; *E. Ziebarth*, *Der griechische Kaufmann*, 1934, 9, *Hiller Gaertringen*, *PWRE*, s. v. Thasos, 1317.
- ¹³⁵ *Xenofon*, *Symposion*, IV, 41, *Aristofanes*, *Lysistrata* 195—196, *Ekkles.* 1119, *Plutos*, 1021.
- ¹³⁶ *Srov. Plinius*, n. h. XIV, 73: *In summa gloria post Homericam illa ... fuere Thasium Chiumque etc; Vergilius*, *Georg.* II, 91.
- ¹³⁷ *J. B. Zeest*, *MIASSSR* 19, 1951, 123.
- ¹³⁸ *E. M. Štajermanová*, *MIASSSR* 25, 1952, 387 n.
- ¹³⁹ *Šelov*, *MIASSSR* 57, 1956, 132.
- ¹⁴⁰ *Rostovtzeff*, uv. sp., 629.
- ¹⁴¹ *E. Pottier—S. Reinach*, *La necropole de Myrina*, 1888, 224 n.
- ¹⁴² *Srov. Schuchhardt*, uv. m., II, 422 n.
- ¹⁴³ *Srov. Becker*, *Fleckeisen Jahrb.*, Supplb. IV, 458—460; V 461—466; *RA*, 1861, 283 až 289; 1873, 320, č. 52, 53; *IG XII*, 1, 140 n. a j.
- ¹⁴⁴ *Srov. V. D. Blavatskij*, *Numizmatičeskij sbornik* 2, 1957, 32 n., obr. 1.
- ¹⁴⁵ Dílo se mi dosud nedostalo do rukou.
- ¹⁴⁶ *Srov. Hiller Gaertringen*, *PWRE*, s. v. Thasos 1314 n.

КЛЕЙМЕННЫЕ РУЧКИ ГРЕЧЕСКИХ АМФОР

Автор публикует три из пяти клейменных амфорных ручек имеющихся в античной коллекции Областной Музея в гор. Пльзень, которые по всей вероятности, происходят из окрестностей Керчи.

1. Ручка родосской амфоры (№ инв. 11497) серозеленоватой глазури, снабженная круглым картушем с именем гошчара Дамократа (*ΔΑΜΟΚΡΑΤΕΥΣ*) и эмблемой в виде розы в круглом обрамлении. Этот мотив символизирует название острова в отличие от амфорных эмблем других государств (напр. Фасоса, Пароса, Книда), где место производства означает надпись. Существует, однако, также родосский экземпляр с надписью (сравни: *V. Gace*, *BCH*, 76, 1952, 518). Для хронологии важно то обстоятельство, что ручки с именем Дамократа находятся в коллекции родосских ручек в Пергаме (220—180 до н. в.). Поскольку это имя появляется и на других, лучше сохранившихся экземплярах в связи с именем эпонима — жреца Гелиоса —

Пратофана, Антипатра, Агемаха (около 200—180 гг. до н. э.), оно может быть отнесено к этому, или же немного позднему, времени. Цель клеймовки по месяцам, свойственной родосским амфорам, не вполне известна. Она, может быть, служила административному контролю ежемесячного выпуска керамических изделий, производимых — по видимому — на вывоз, судя по складу амфор, найденному в окрестностях села Вилланова близ Иалиса на Родосе. В производстве обиходной керамики, в эпоху эллинизма ставшей, вероятно, монополией острова, принимали участие все слои населения. Свыше 25 000 родосских ручек, известных из разных раскопок Средиземноморья и Причерноморья, свидетельствуют о развернутой родосской торговле вином и маслом. Амфорные ручки являются особенно важным источником для познания экономической жизни древнего Родоса. Решению всех проблем, связанных с памятниками этого рода, может способствовать лишь полная публикация всех известных до сих пор материалов, которую подготовляет В. Грейс.

2. Ручка амфоры фасосской (№ инв. 11495). О фасосском происхождении свидетельствует надпись на прямоугольном птмпеле *ΘΑΣΙΩΝ ΚΚΛΕΙΤΟΣ* и керамическая глина. Имя Клейтос означает, по всей вероятности, фабриканта (эргастериарха), обратное Δ , может быть, одну из его мастерских (эргастериев).

3. Ручка фасосской амфоры (№ инв. 11499) с рельефным изображением черепахи и с надписью *Θασίων - Αριστόδικος*. Датировка фасосских ручек более затруднительная чем родосских. В. Г. асе помогает Аристодика в III или II век до н. э. Более верную хронологию дает, быть может, произведение А. Вон—А. М. Вон, *Les timb es amphoriques de Thasos*, 1957, которое автору статьи не удалось получить. Фасос славился виноделием, о чем свидетельствуют дошедшие до нас в форме надписей законоположения по закупке вина и его продаже. Многочисленные ручки амфор, найденные на разных местах советского Причерноморья, служат доказательством для того, что фасосское вино находило здесь — как и в краях восточного и среднего Средиземноморья — обширный рынок сбыта. Фасос оказывал большое экономическо-политическое влияние на северные области при Эгейском море.

Перевод: В. В. Влашинова

SIGNIERTE HENKEL DER GRIECHISCHEN AMPHOREN

Verfasser veröffentlicht drei von fünf Amphorenhenkeln mit ihren Erzeugungssignaturen aus der Antikensammlung des Kreismuseums in Pilsen, die aller Wahrscheinlichkeit nach aus der Umgebung von Kertsch stammen.

1. Henkel einer rhodischen Amphora (Inv. Nr. 11 497) mit grünlich grauer Politur, mit runder Kartusch, welche den Namen des Töpfers Damokrates trägt, und mit dem Emblem einer Rose, die kreisförmig umrahmt ist. Es handelt sich um ein den Namen der Insel (*ῥόδου*) symbolisierendes Motiv, und zwar im Gegensatz zu Amphorensignaturen, durch die die inschriftliche Bezeichnung des Staates angegeben ist (z. B. auf Thasos, Paros, Knidos). Freilich haben wir auch aus Rhodos einen Beleg mit Inschrift (vergl. V. Grace, BCH 76, 1952, 518). Für die chronologische Einreihung der Henkel ist es bedeutsam, daß sich Henkel mit dem Namen des Damokrates in einer Gruppe der rhodischen Henkel in Pergamon (im Jahre 220—180 v. u. Z.) befinden. Da dieser Name auf den vollständigeren Exemplaren in Verbindung mit den eponymen Beamten (auf der Insel Rhodos war es stets ein Heliospriester) Pratophanes, Antipatros und Agemachos (ungefähr um 200—180 v. u. Z.) erscheint, kann man ihn in diese Zeit, eventuell etwas später, datieren. Der Zweck des Signierens mit dem Monatsnamen, das auf den rhodischen Amphoren üblich ist, läßt sich nicht ohne weiteres ermitteln. Vielleicht handelte es sich um eine Kontrolle der monatlichen Erzeugung dieser Keramik amtlicherseits, welche wahrscheinlich für den Export bestimmt war, wie man nach einem Amphorendepôt, das unweit vom Dorfe Villanova bei Ialysos auf Rhodos gefunden worden war, schließen kann. An der Erzeugung dieser Nutzkeramik, die anscheinend in der hellenistischen Zeit Staatsmonopol war, hatten alle Schichten der Bevölkerung Anteil. Über 25 000 rhodischer Henkel, die aus verschiedenen Fundorten im mediterranischen Bereich und aus dem Gebiete des Schwarzen Meeres bekannt sind, legen Zeugnis ab von einem ausgedehnten Wein- und Ölhandel. Für die Erkenntnis des wirtschaftlichen Lebens auf Rhodos sind solche Amphorenhenkel eine besonders wichtige Quelle. Zur Lösung aller Probleme, die mit dieser Gattung der Denkmäler verbunden sind, kann nur eine vollständige Gesamtausgabe des vollständigen und bekannten Materials beitragen, die V. Grace gegenwärtig vorbereitet.

2. Der Henkel einer Amphora aus Thasos (Inv. Nr. 11 495), wie aus der auf länglichem Stempel befindlichen Inschrift $\Theta\Lambda\text{ΣΙΩΝ } \gamma \text{ ΚΛΕΙΤΟΣ}$ und nach dem keramischen Ton ersichtlich ist. Der Name Kleitos bezeichnet wahrscheinlich den Erzeuger, der retrograde Buchstabe γ wohl eine von seinen Werkstätten.

3. Der Henkel einer Amphora von Thasos (Inv. Nr. 11 499) mit einem reliefartigen Schildkrötenemblem und mit der Inschrift $\Theta\Lambda\text{ΣΙΩΝ } [A]\text{ΠΙΣΤΟΔΙΚΟΥ}$. Die Datierung der thasischen Henkel ist schwieriger als derjenigen von Rhodos. V. Grace reiht den Aristodikos in das dritte eventuell in das zweite Jahrhundert v. u. Z. Eine verlässlichere Chronologie diesbezüglich wird wohl das Buch von A. Bon—A. M. Bon, *Les timbres amphoriques de Thasos*, 1957, enthalten, das mir leider nicht zugänglich war. Auf der Insel Thasos war eine große Produktion von Qualitätsweinen; von ihrer entwickelten Weinpflege und ihrem Weinhandel zeugen inschriftlich erhaltene Gesetzbestimmungen über den Weinabkauf und Weinkauf. Eine große Menge von Amphorenhenkeln an vielen Stellen im sowjetischen Bereich des Schwarzen Meeres beweist, daß der Wein von Thasos dort ein umfangreiches Absatzgebiet hatte, ähnlich wie in den Gegenden des östlichen und mittleren Mittelmeerraumes. Thasos hatte einen bedeutungsvollen wirtschaftlichen und politischen Einfluß im Nordgebiete des Ägäischen Meeres.